

Лекція №5: «Українська мистецька школа»

Навчальна мета: ознайомити із становленням та розвитком української мистецької школи, формуванням українського мистецького бомонду починаючи з другої половини XVIII ст. - до початку XX ст.

Використана література:

1. *Ростовцев Н.Н. Очерки по истории методов преподавания рисунка: Учебное пособие. М.: Изобраз. искусство, 1983. – 288 с., 193 ил.*
2. *Рудницька О.П. Українське мистецтво у полікуртурному просторі: Навчальний посібник. – К.: «Екс Об», 2000. – 208 с.*
3. *Коновець С.В. Підготовка вчителя образотворчого мистецтва: Методичний посібник. – Рівне, 2002. – 75 с.*

План лекції:

1. **Становлення та розвиток мистецької освіти в період X-XVIII ст.**
2. **Формування українського мистецького бомонду та діяльність відомих митців українського походження в Санк-Петербурзькій академії мистецтв починаючи з кінця XVIII - до початку XX ст.**
3. **Розвиток української мистецької школи наприкінці XIX - початку XX ст.**

1. Становлення та розвиток мистецької освіти в період X-XVIII ст.

Спеціальну художню освіту в Київській Русі можна було отримати починаючи з X ст. від грецьких та візантійських учителів, а згодом і у своїх іконописців. Навчаючись іконописному ремеслу учні спочатку довго вивчали технологію і техніку іконописної справи копіюючи зразки. А пізніше переходили до самостійного малювання. Тому до XVIII ст. основним методом навчання малюванню було копіювання зразків, тобто канонізований копіювальний метод навчання.

Перша половина XVIII ст. характеризується тим, що художню освіту можна було отримати за кордоном, чи у приватних майстернях. Територія України на той час перебувала у складі різних великих імперій. Наприклад, в Російській імперії великою популярністю користувалися майстерні живописця І. Аргунова, скульптора Роллана, живописця Ротарі. Оскільки приватні школи-майстерні не могли запропонувати і надати своїм учням всі умови для нормальної навчальної діяльності, передові люди в ряді західноєвропейських держав починали клопотати про створення спеціальних державних освітніх закладів – мистецьких академій. За прикладом багатьох європейських академій була створена в 1758 р. Академія трьох знатних мистецтв (живопису, скульптури, архітектури) в Санк-Петербурзі. Перший набір був у кількості лише 16 учнів. Академія забезпечувала своїх учнів матеріалами: папером всіх сортів, олівцями, фарбами, підрамками, пензлями, холстами, олією, лаками. В 1760 р. за ініціативою скульптора Жилле був організований натурний клас, де серйозно вивчалась анатомічна будова людського тіла. В 1761 р., щоб зацікавити вихованців академії до вивчення рисунка, на іспитах з рисунка вводиться оклад (плата) під час видавання медалей від 1 рубля 50 копійок – **метод заохочення учнів.**

Навчання було організоване наступним чином: класи поділялись на ранішні (з 9.00 до 11.00) і вечірні (з 17.00 до 19.00). Вранці кожен учень займався за спеціальністю, а ввечері всі малювали французьким олівцем.

Вихованці академії поділялись за віком:

- 1 вік – 6-9 років;

- 2 вік – 9-12 років;
- 3 вік – 12-15 років;
- 4 вік – 15-18 років.

В основу методики викладання було покладене **малювання з натури**.

В першій половині ХІХ ст. в академії система навчання рисунку і його методика викладання розроблялись викладацьким складом на серйозному науковому рівні, на теоретичному обґрунтуванні кожного положення, на розумному використанні кожної дії художника. Розум вважався могутньою, необмеженою, дієвою силою в мистецтві. В другій половині ХІХ ст. одним з відомих теоретиків-педагогів Санкт-Петербурзької академії мистецтв був **Павло Петрович Чистяков (1832-1919 р.р.)**, який пропрацював в освітньому закладі 20 років (з 1872 по 1892 р.р.) на посаді ад'юнкта-професора. Його теоретичні положення всім відомі, але особисто він їх не виклав і не систематизував у теоретичній чи науковій праці. Його окремі висловлювання та думки були зібрані і опрацьовані вже наступними поколіннями педагогів-художників. Особливо велике значення Чистяков надавав **перспективному малюванню**. Головну роль в системі навчання перспективі відігравала картинна площина, яка була ніби посередником між природою і художником, допомагаючи зв'язати зображення з природою. Саме тому, свою систему П. Чистяков назвав **«системою перевіряючого малювання»**.

Деякі думки П.П. Чистякова стосовно навчання і викладання:

- «... В учнів завжди потрібно викликати віру в себе. До кожного учня потрібно підходити відповідно до його здібностей і, залежно від рівня знань, давати поради. Що одному може допомогти, іншому – навпаки, завадить, один може – «переварити», інший – «подавитись», а тому не потрібно учня перевантажувати правилами. Всі поради мають бути вчасними і вміру: правда – це дурість, яка кричить не на місці, мистецтво не ремесло, не порожня фраза, а пісня, заспівана на весь голос і від усієї душі.»

- «...Викладання – це також мистецтво і тут від викладача вимагається велика винахідливість і чуйність. Навчаючи учня малюванню, потрібно намагатись активізувати його пізнавальну діяльність. Викладач повинен вказати напрямок, звернути увагу на головне, але вирішувати завдання учень має самостійно. Однак, щоб правильно вирішити ці завдання, педагогу необхідно побудувати методику роботи з учнем таким чином, щоб не тільки звертати його увагу на об'єкт зображення, а навчити його бачити наскрізь і розуміти будову.»

2. Формування українського мистецького бомонду та діяльність відомих митців українського походження в Санкт-Петербурзькій академії мистецтв починаючи з кінця ХVІІІ - до початку ХХ ст.

Українські митці мали обмежені можливості для визнання свого таланту на рідній землі і багатьох з них привабили щойно засновані академії в різних містах Європи. Але найбільше українських митців навчались і згодом працювали в Санкт-Петербурзькій академії мистецтв, яка розвивала класичний стиль.

Серед найбільш відомих митців українського походження, котрі навчались в Росії і зробили значний внесок у розвиток європейського мистецтва, були:

- **Антін Лосенко (1735-1822р.р.)** – перший ректор Санкт-Петербурзької академії мистецтв;
- **Іван Саблуков (1735-рік смерті невідомий)** – професор академії, який повернувся до Харкова і очолив в 1767 році відділ «Образотворчого мистецтва» в Харківському колегіумі;

- **Дмитро Левицький** (1737-1773 р.р.) – портретист, придворний митець цариці Катерини II;
- **Володимир Боровиковський** (1757-1825 р.р.) – походив із сім'ї українських іконописців, здобув славу як художник аристократії Санкт-Петербурга.
Ця еміграція українських митців до Росії позбавила Україну її найбільш яскравих талантів. Вийнятком став **Тарас Шевченко** (1814-1861 р.р.) – геніальний поет і не менш талановитий художник, який присвятив як літературні так і художні твори Україні. Тарас Шевченко був вільним слухачем академії мистецтв, а в 1860 р. йому присвоїли звання Академіка гравюри. З його іменем пов'язують тенденції по відродженню українського малярства і гравюри.
- Послідовником Т.Г. Шевченка став **Лев Жемчужников** (1828-1912р.р.)- нащадок гетьмана Кирила Розумовського, вчився в Петербурзькій академії, а потім, залишивши навчання, поїхав на Україну, де і почалося його захоплення Шевченком. Один з найяскравіших його живописних творів – картина «Кобзар на шляху», де зображені хлопчик-жебрак і сліпий бандурист.
- **Іван Сошенко** (1807-1876 р.р.) – український художник, навчався в Санкт-Петербурзькій академії мистецтв, сприяв викупу Т.Шевченка з кріпачства, викладав малювання в гімназіях Ніжина, Немирова, Києва.
- **Василь Тропінін** (1776-1857 р.р.) – російський маляр, представник класицизму, навчався в Петербурзькій академії мистецтв, з 1804 по 1821 рік жив і працював на Україні у маєтку графа І. Моркова, як придворний художник (писав портрети селян у вишитих сорочках «Дівчина з Поділля»).
- **Володимир Орловський** (1842-1914 р.р.) – вступив до Санкт-Петербурзької академії мистецтв в 1860 році за рекомендаційним листом Т.Шевченка. Після закінчення навчального закладу був обраний професором академії і призначений керівником пейзажної майстерні.
- **Сергій Васильківський** (1854-1917 р.р.) – один із найвидатніших живописців-пейзажистів України. Навчався в Петербурзькій академії у В. Орловського та М. Клодта. Як знавець українського орнаменту і народного мистецтва він разом з Миколою Самокишем і українським вченим, археологом, етнографом Дмитром Яворницьким працював над альбомом «З української старини».
- **Сергій Світославський** (1857-1931 р.р.) – отримав художню освіту в Московському училищі живопису, скульптури та архітектури. Його навчав відомий реаліст Олексій Саврасов. Працював у пейзажному жанрі. Показовим є те, що ще учнівські роботи С. Світославського, завжди відзначались нагородами, а в 1875 р. Павло Третьяков придбав з учнівської виставки кілька його етюдів для своєї галереї.
- **Микола Пимоненко** (1862-1912 р.р.) – навчався в іконописній школі Києво-Печерської лаври, у школі Миколи Мурашка (де він згодом викладав), у Петербурзькій академії. Твори М. Пимоненка експонувались у Мюнхені, Парижі, де його було обрано членом інтернаціональної спілки мистецтва і літератури.
- **Кіріак Костанді** (1853 – 1921 р.р.) – пройшов реалістичну школу у Петербурзькій академії мистецтв і став академіком у 1907 р.
Серед художників, котрі народилися в Україні й стали активними «передвижниками» на теренах Росії, були Ілля Рєпін, Олександр Куїнджі, Микола Ге, М. Кузнецов.

3. Розвиток української мистецької школи наприкінці XIX- початку XX ст.

З II половини XIX ст. в Україні з'являються перші мистецькі середні заклади. Починається поштовплення художнього життя. Так, в Одесі в 1865 р. створюється рисувальна школа під покровительством місцевого Товариства шанувальників красних мистецтв. В 1869 р. в Харкові відкриває приватну рисувальну школу Марія Раєвська-Іванова – перша жінка, якій в Російській імперії було присвоєно звання художника (отримада художню освіту в Дрездені). Згодом ця школа перетворилась на міську школу малювання, а потім – на художнє училище. В 1875 р. в Києві Микола Мурашко на гроші І. Н. Терещенка за допомогою Володимира Орловського організовує рисувальну школу. Так, з Київською школою (згодом Київське художнє училище) були пов'язані М. Врубель, Каземір Малевич, Олександр Архипенко. В школі Миколи Мурашка утворився прекрасний національний центр малярської педагогіки. Тут навчався знаменитий російський художник Олександр Серов.

Реалізм доповнюється містичним символізмом, гостро вразливим стривоженим стилем «модерн», який яскраво представляють Всеволод Максимович і Олекса Новаківський.

- **Олекса Новаківський** (1872-1935р.р.) - закінчивши з золотою медаллю Краківську академію мистецтв, поселився у Львові й заснував мистецьку школу, що стала центром малярської культури Західної України.

Український імпресіонізм творять Микола Бурачек і Іван Труш.

- **Микола Бурачек** (1871-1942 р.р.) – студіював мистецтво в Краківській академії, продовжував навчання в Парижі і Анрі Матісса, а потім закінчив Київський художній інститут. Був ректором Харківського художнього інституту.

- **Іван Труш** (1869-1941 р.р.) – відомий як майстер пейзажу і портретист, критик і організатор мистецького життя в Галичині. Навчався він у Краківській академії мистецтв, а також у Відні і Мюнхені. З 1898 р. жив у Львові, де познайомився з Іваном Франком.

- Яскравою самобутністю відзначена творчість **Федіра Кричевського** (1879-1947 р.р.) – який після навчання у Московському училищі живопису, скульптури та архітектури і Петербурзької академії мистецтв був професором Харківського, а пізніше Київського художнього інститутів.

Кількість і якість художників в перші десятиліття XX ст., несхожих між собою яскравих творчих особистостей, була такою, що уможливила створення Української академії мистецтв з першокласним складом професорів, серед яких чільне місце посідає **Михайло Бойчук** (1882-1937 р.р.) – був однією з яскравих особистостей у світовому мистецтві XX ст. Навчання в майстерні професора Михайла Бойчука підпорядковувалось завданням *монументального мистецтва*, яке, за його переконаннями, мало свої закони так само, як музика чи поезія. Підготовка майбутніх художників починалася з розвитку у них композиційного мислення, знаходженні злагоджених ритмів. Найвизначнішим з усього досягнутого майстром та його школою стали монументальні розписи селянського санаторію на Хаджибеївському лимані, поблизу Одеси. Характерна особливість його живопису: простота, чіткість, висока пластична культура у поєднанні з національним колоритом. Сам М. Бойчук був страчений у 1937р. у тюремних застінках кривавого пануючого режиму. У нього було багато послідовників, які називали себе «бойчукістами». Але від величезного доробку як М. Бойчука, так і його послідовників збереглися лише поодинокі твори. Найбільше графіки, зовсім мало – станкового живопису.